



STEPHANIE MITCHELL

## “La crítica a la cobdícia es queda curta”

**L'**home esprimatxat de veu agradable sembla el típic *intel·lectualoide* de la costa est sortit d'una pel·lícula de Woody Allen. Deambula de banda a banda de l'estrada de l'auditori gran de la Universitat de Harvard de manera desenfadada i fa una classe magistral sobre coses astutament

El filòsof nord-americà Michael J. Sandel és una estrella entre els intel·lectuals: les seves lliçons sobre la justícia i l'ètica de la vida tenen lloc en una aula global. En el seu nou llibre mostra les fronteres morals del mercat.



estrafolàries en un to distès: un matrimoni que no pot tenir fills contracta, per 10.000 dòlars, una mare de lloguer que es deixa implantar un òvul d'altri fecundat. Després del part aquesta dona s'hi repensa, renuncia als diners i es vol quedar amb la criatura. El matrimoni en reclama la devolució. Quina seria la decisió dels estudiants, si fossin jutges? Amb quina justificació? La capacitat de reproducció biològica que s'ha comprat a la mare de lloguer és una prestació de servei com qualsevol altra? En aquesta classe magistral també hi assisteixen

per videoconferència estudiants de les universitats de São Paulo, de Nova Delhi, de Xangai i de Tòquio. Comença la discussió a l'aula global.

El professor Michael J. Sandel, de 59 anys, ensenya filosofia política. Mou els seus estudiants a opinar com si fossin jutges morals, en comptes de refugiar-se en la capa de l'escepticisme i de la tolerància pluralista en un acte d'abstinència moral. Pren els seus casos d'exemple de la realitat de la vida política i social, en construeix un dilema moral i en prova les solucions segons el pensament de diferents referents filosòfics com ara Aristòtil, Stuart Mill i Immanuel Kant. Es pot justificar la tortura (com ara per part de terroristes o de segrestadors d'infants) si és per a emparar un bé superior? Robaríeu un medicament que el vostre fill necessités per a sobreviure? Quin és el valor d'una vida humana? (Una pregunta pràctica per a les asseguradores.) El patriotisme és una virtut? Allò que interessa a Sandel és "despertar la inquietud de la raó" i iniciar un diàleg sobre els drets i les obligacions a tots els nivells, sempre deixant un resultat obert, perquè la democràcia ha de conviure amb la precarietat del seu discerniment a nivell moral.

La seva assignatura sobre justícia, que imparteix a Harvard des de fa ben bé un quart de segle, l'ha fet famós més enllà dels límits del seu camp. El *Japan Times* li va atorgar la popularitat d'una estrella del rock. El setmanari *China Newsweek* el va nomenar l'estranger més influent de l'any. I l'*Observer* de Londres el va presentar com un dels professors de filosofia moral més famosos del món.

El seu llibre *Justice. What's the Right Thing to Do?* (Justícia: ¿Hacemos lo que debemos?, Debate, 2011) és un best-seller internacional. En la seva última obra *What Money Can't Buy* ("Allò que els diners no poden comprar") sotmet l'expansió del pensament de mercat a una crítica dura i exigeix una re-moralització del debat públic sobre el bé comú.

**—Professor Sandel, des de l'època dels romans es diu que els diners no fan mal a ningú. Els diners són moralment neutrals? Són només un mitjà per a facilitar l'intercanvi de béns i per a coordinar millor l'oferta i la demanda?**

—No, els diners són més que això. Sobretot quan el procés de venda i compra va més enllà dels béns materials. Els diners només són gairebé neutrals, mentre es tracti d'establir un preu de mercat just per a televisors de pantalla plana, cotxes o una tassa de cafè. Però tan bon punt determinen el repartiment de béns immaterials (salut, educació, medi ambient, justícia, ciutadania, relacions interpersonals) de ben segur que deixen de ser neutrals.

**—Els diners corrompen?**

—La comercialització de béns no materials, especialment de pràctiques socials, pot canviar el significat dels diners i la seva essència. Les coses de la vida que tenen cert valor moral es poden corrompre simplement posant-hi un adhesiu amb el preu a sobre. Si decidim que es puguin vendre i comprar certs béns, estem decidint, almenys de manera implícita, que aquests es puguin tractar com a mercaderies, com a portadors de beneficis i guanys.

**—No tots els béns poden esdevenir mercaderies. Això ja és vàlid pel que fa a la vida humana. Si no fos així, encara viuríem en una societat esclavista.**

—L'esclavitud és l'exemple més manifest de la mala valoració d'una vida humana. Tampoc no permetem que es venguin nens, ni que es negociï amb ells, en un mercat. No es consideren béns de consum sinó éssers humans independents que mereixen amor i assistència.

**—Una cosa no treu l'altra. Hi ha parelles sense fills que proven de pagar a mares de lloguer o de tirar endavant les adopcions a base de diners.**

—El dilema moral que es presenta en aquests casos és evident. Què faran els compradors, si la mare de lloguer es nega a entregar la criatura? Encara estariu d'acord a complir el contracte?

**—Com reaccionen els vostres estudiants quan els enfronteu a aquest tipus d'exemples?**

—De maneres molt diverses i, sobretot, més enllà de les diferències culturals. Però m'adono que, d'una manera sorprenent, cada vegada estan més disposats a acceptar els principis del mercat com a directrius. Una de les evolucions més sospitoses del nostre temps és la manera com han guanyat terreny

els mercats, o dit d'una altra manera el pensament orientat al mercat, en camps que normalment se'n trobaven fora: des del cos humà, fins a les institucions socials i estatals. Hem de replantejar-nos els rols que tenen els mercats i els seus valors dins la nostra societat.

**—Que no hi ha portat ja, la crisi financera, a aquest replantejament?**

—Avui dia no hi ha cap polític que pugui parlar com Ronald Reagan o Margaret Thatcher fa 30 anys, o com Bill Clinton i Tony Blair, els seus successors suavitzats dels noranta. La creença que els mercats per ells mateixos proporcionen el benestar públic, s'està posant en dubte. Però tampoc queda clar com cal tornar a unir els mercats i els valors morals.

**—D'altra banda, es continua considerant la cobdícia com un pecat capital.**

—La crítica a la cobdícia es queda curta. Hi ha coses més grans en joc: sense adonar-nos-en, sense haver-ho discutit i sense haver-ho escollit políticament, hem lliscat d'una economia de mercats a una societat de mercats.

**—I ja que els límits son difusos, no es pot evitar aquesta transició?**

—La diferència és que l'economia de mercats és un instrument que tenim per a organitzar la producció i l'intercanvi de béns de la manera que suposadament és millor i més eficient. En canvi, la societat de mercats és una manera de viure, un estat en què estem i en el qual les relacions socials esdevenen un mirall dels mercats. L'economia substitueix el comportament ètic de les persones.

**—Sembla que la paraula *ajustos* avui dia és la paraula màgica comuna per a aturar l'expansió dels mercats. Això està desbordant la política?**

—Tot i que se senti un malestar difús, tot i els moviments de protesta espectaculars com els dels activistes d'Occupy, els polítics tenen por de dur a terme un debat real sobre les fronteres dels mercats. La idealització i la moralització tenen lloc als extrems: a les dretes religioses i a l'esquerra més extrema. El problema dels polítics de centre és que s'acovardeixen davant l'expectativa de reprendre qüestions morals. El problema que alimenta la indiferència dels ciutadans és el buit moral, i no la capacitat que tinguin els polítics actuals per a negociar i regular.

**—No hi ha bons motius per a l'abs-tinència moral de la política en una democràcia pluralista? Els polítics no poden prescriure a la gent allò en què consisteix una vida correcta. No hi ha res que pugui separar més una societat que discussions sobre la moral i la religió, tal i com es pot observar als EUA.**

—Per descomptat, la política no ha d'atjar lluites culturals; altrament s'estarà encaminant cap a una guerra civil ideològica. Però tampoc no ha de proscriure la moral a l'esfera privada; si no, romandrà en una gestió tecnocràtica dels problemes socials. El dèficit moral en la vida pública, i amb això no em refereixo als errors de comportament personals dels polítics, és una de les principals causes del retrocés evident de la preocupació pel benestar públic.

**—L'avantatge del model econòmic dels mercats no consisteix justament en una neutralitat moral? Els comportaments socials es regulen sense haver d'amenaçar amb el dit?**

—La concepció que la mà invisible dels mercats en certa manera produeix justícia i joc net per a tothom és una il·lusió en la qual Adam Smith, el suposat pare del liberalisme econòmic, no creia. Ell va situar l'empatia, la capacitat de posar-se en el lloc d'altra gent i entendre els seus sentiments i els seus interessos, al costat de l'interès personal com a principis determinants del comportament. Per a ell la moral i el mercat estaven lligats de manera inseparable. Durant molt de temps es considerava l'economia com una branca de la filosofia econòmica. No va ser fins a principi del segle XX que l'afany d'independitzar-se com a ciència la va fer allunyar del discerniment entre bo i dolent. Però les lleis de l'economia de mercats no són cap llei natural de valor neutral.

**—Els escrúpols morals i les opinions fundades en l'ètica encara posen certes barreres als mercats, tant si es tracta de l'adopció d'infants, de la reproducció de vida, de la provisió d'òrgans per a trasplantaments, o la compra d'influència política. Però fins i tot una discussió pública fonamentada sobre el valor dels béns socials, que apreciem i que necessitem per a viure bé, no podria conduir a cap consens moral en cap de les qüestions polèmiques, en una societat multicultural.**



GRAHAM CENTER

**“La concepció que la mà invisible dels mercats**

**—Però sí que portaria a una opinió pública més robusta i més substancial. Despertaria la nostra consciència ciutadana pel que fa al preu que paguem. Estem vivint una externalització de la moral fora de l'espai públic i no ens adonem de com l'estem desfigurant en el procés. Fa 30 anys tot això hauria estat en part impensable. Avui considerem que són coses evidents.**

**—No podem fer-nos els ingenus i fer com si els hospitals, escoles i universitats, la policia i l'exèrcit no costessin res. És fàcil queixar-se d'un retrocés dels valors morals. Però quin model voleu seguir per a tornar a aportar la moral a la valoració de béns públics de primera necessitat, sense ignorar l'economia?**

—El vostre escepticisme és justificat mentre no siguin capaces, ni la filosofia ni la política, de desenvolupar una teoria comuna de la justícia o del benestar social, d'establir un imperatiu categòric amb el qual es pogués aconseguir la bona vida, la correcta. Aquests tipus de sistemes de pensament universals ja no són possibles: degenerarien en dogmatisme moral o, en el pitjor dels casos, en formes de societat tancades. La moral general ha de seguir subjecta a la vida



en certa manera produeix justícia per a tothom és una il·lusió en la qual Adam Smith no creia.”

concreta en particular. Això vol dir que el nucli moral de les decisions polítiques i econòmiques només es pot modelar en cada cas. Buscar una clau moral universal seria malgastar esforços. Per això en la història de la filosofia sempre he preferit Aristòtil i Hegel abans que Kant. No parteixen d'una llei general, sinó de condicions de vida concretes, determinades, en què neixen les persones i en les quals existeixen. No pot existir cap vida individual fora de la societat.

—Els valors morals canvien amb el temps i amb les societats en què són vàlids.

—Sense dubte. I no es pot rebutjar aquest canvi com una simple corrupció moral.

—Però una crisi de valors generalitzada, com tan insistentment lamenta el papa, no creu que ens podria portar a pagar qualsevol preu per qualsevol bé social?

—És important que siguem agudament conscients d'allò que es perd i es guanya en aquest procés de la revaloració constant, hem de saber el preu que paguem i on ens volem aturar. Això requereix que establim el significat moral de les coses; que reflexionem de manera pública i col·lectiva quin preu volem

atribuir a cada bé social que considerem important. No conec cap país civilitzat que accepti com moralment justificat el fet que l'assistència mèdica depengui del poder adquisitiu del pacient.

—Però els rics sempre es poden procurar una assistència millor.

—Quan els diners suposen la diferència decisiva per a l'adquisició de tots els béns, es plantegen dues preguntes: quanta desigualtat pot suportar una societat democràtica? Realment, fins a quin punt poden estar lliures d'obligacions els contractes entre compradors o venedors? No es tracta només de si ens podem permetre un descapotable, un iot o unes vacances. I, en segon lloc: com es modifiquen el valor i el significat d'un bé, si es converteix en una mercaderia? En aquest sentit ja no es tracta només de justícia i joc net, sinó també del poder

“Quanta desigualtat pot suportar una societat democràtica?”

dels mercats que rosega la societat. Més enllà dels costos o de l'organització, que es regulen a través del mercat, sempre hi ha preguntes morals. Tot allò per què jo m'esforço, és que aquestes preguntes es tinguin en compte en el discurs públic. Jo no puc anticipar-ne la solució: ha de quedar sempre oberta. Jo no tinc solucions preparades d'oferta, no hi ha cap àrbitre de la consciència. En una democràcia decideixen els ciutadans: per ells mateixos i conjuntament.

—Però vostè mateix ensenya a la Universitat de Harvard, que selecciona els seus estudiants rigorosament i exigeix preus altíssims per a la matrícula.

—I que és conscient de per què la capacitat econòmica, de moment, no té cap paper a l'hora d'admetre els estudiants. Subhastar les places a aquells que oferissin més diners podria resoldre el problema dels costos en el sistema educatiu, però tacaria moralment la integritat de la universitat i el bé que s'ofereix (l'educació) sense tenir en compte l'ofensa a la justícia. Enrolar mercenaris estrangers per a dur a terme les nostres guerres, protegiria la vida dels nostres ciutadans, però corrompia el significat de la ciutadania, amb els seus drets i deures.

—No sona força antiquat i igualment desesperança apel·lar a l'esperit de sacrifici i al sentit comú dels ciutadans, quan són ells qui en surten perdent?

—Com volem viure? En quina societat? Les virtuts es poden regenerar i per tant, en principi, també són una font inesgotable de recursos. Només cal exercitar-les de tant en tant, com va ensenyar Aristòtil. El sentiment de solidaritat, la unió ciutadana, sempre es manifesten especialment intensos quan les persones es veuen posades a prova per catàstrofes externes, com ara l'huracà Sandy o Fukushima al Japó. La democràcia no necessita tanta igualtat com sigui possible, però sí tanta unitat com sigui necessària. Els mercats no la poden proporcionar, sinó que, al contrari, estableixen cada vegada més les condicions de vida dels ciutadans. I al final el que trobem és la segregació, l'apartheid de rics i pobres, i amb això l'agonia de la comunitat democràtica.

—El vostre mètode, que vol encaminar l'autodestrucció d'aquelles de-



JUSTIN IDE/HARVARD NEWS OFFICE

Al Sanders Theatre de la Universitat de Harvard, Michael Sandel hi imparteix una de les seves classes magistrals.

mocràcies basades en l'economia de mercat, és una reanimació del diàleg de Sòcrates a la plaça pública. Trieu exemples de la vida quotidiana (com ara pagar o no pagar per la donació de sang) als quals després doneu voltes, en diàleg amb els vostres estudiants, buscant els pros i els contres morals. Això és una educació per a la consciència ciutadana?

—Diguem que és un intent de posar resistència a la pèrdua de contingut moral i espiritual del discurs públic, del discurs polític. De fet, aquest era el desig de Sòcrates a l'àgora d'Atenes: fomentar la consciència crítica i la virtut cívica dels joves, mentre posava en dubte les convencions, semblava el

dubte i exigia un pensament autònom. Qui s'acovardeix davant de preguntes morals, potser perquè té por de provocar escàndols, deixa que els mercats responguin per ell. Aquest és un camí funest que condueix a l'abandó del benestar públic i al desintegrant de la polis, de la *civitas*.

—Vós confronteu la vostra "au-la global" amb la globalització dels mercats. Harvard permet enregistrar les vostres lliçons sobre la justícia i penjar-les a la xarxa. Permet que estudiants d'universitats de tot el món (São Paulo, Nova Delhi, Xangai i Tòquio) participin en les vostres classes a Harvard a través de circuits de videoconferència. Sobretot a Àsia

sou un orador que atrau masses, una cosa excepcional per a un filòsof. En aquestes classes heu esbrinat alguna diferència en la manera com la gent jove reacciona a la qüestió de la limitació del mercat i la moral?

—No conec cap investigació científica sobre el tema, així que només puc jutjar-ho a partir de les meves impressions. Però es pot dir, *grosso modo*, que les diferències culturals a poc a poc s'estan igualant sota la influència del pensament del mercat. Aquí, als EUA, el principi de l'interès personal és el que s'ha establert més despietadament. Sembla que la Xina també va pel camí de convertir-se en una societat de mercats sense pietat. Al Japó, a Corea i a Europa les barreres psicològiques sí que continuen essent altes. A casa vostra, a Alemanya, hi ha algun partit polític que intenti revalorar moralment el discurs públic?

—Tots els partits populars es declaren a favor de la justícia social i del manteniment de l'estat del benestar. Però generalment tots es guarden de fer cap moralització de les relacions socials i interpersonal.

—Aquest recel és comprensible i, tot i així, erroni. A través d'aquest comportament s'origina un buit en què poden irrompre poders tendenciosament antidemocràtics. Fa quatre anys, Barack Obama va inspirar molta gent, perquè va trobar la llengua de l'idealisme cívic i moral. Un cop va ser al càrrec, aquesta veu moral, en gran part, va emmudir. No va ser capaç de transmetre l'ímpetu de la campanya a les tasques del govern. La decepció va fer més difícil la seva reelecció. Ja veurem, si torna a trobar aquell esperit.

—Però la política no funciona com un diàleg socràtic.

—La democràcia és caòtica, sorollosa, cacofònica i busca-raons. Cal sotmetre a examen les actituds cíviques, i seguir posant-les en dubte. Jean-Jacques Rousseau va dir que quan s'ha establert la voluntat general, regna el silenci a l'assemblea. Si arriba aquest silenci, ens hem d'espantar, ja que per als demòcrates hi ha motius per a amoïnar-se.

—Professor Sandel, li agraïm aquesta entrevista.

Romain Von Leick

© Der Spiegel

Traducció d'Ariadna Rovira